

Gramàtica de la llengua catalana

La Gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans parteix de la norma establerta per Fabra i la desenvolupa i actualitza completant-ne la casuística, incorporant-hi els usos més emblemàtics i consolidats i modulant-la d'acord amb l'articulació en les diferents varietats territorials i socials. Formalment es caracteritza per:

- a) presentar la norma partint de la descripció gramatical i atenent al marc geogràfic (*parlars*) i social (*registres*) i a la dimensió oral i escrita
- b) exposar, sense marcar-los, els fets generals, que són vàlids en tots els territoris i registres, i concretar en quins parlars i registres són vàlids els restants, si hi prevalen o bé si no s'accepten en cap cas o fora del seu àmbit d'ús.

La distinció de registres es defineix principalment a partir del concepte de formalitat (registres formals/informals), que es basa en el tipus de relació que el discurs estableix entre els interlocutors o els rols socials que hi assumeixen. Aquesta relació ve determinada pel distanciament o la familiaritat que es manifesten els interlocutors, pel fet que el discurs pertanyi a l'esfera pública o privada, que estigui sotmès a unes determinades convencions socials o protocol·làries, etc., i es reflecteix en aspectes com el grau d'elaboració i control del llenguatge o l'adopció d'unes marques característiques de cada registre.

Taula

Pròleg,
per Joandomènec Ros, president de l'Institut d'Estudis Catalans

De la descripció a la norma: el model de llengua de l'Institut d'Estudis Catalans,
per M. Teresa Cabré i Castellví, presidenta de la Secció Filològica

Introducció

Abreviacions, signes i símbols fonètics

FONÈTICA I FONOLOGIA

1. Fonètica i fonologia: conceptes bàsics
2. L'estructura sil·làbica
3. Les vocals
4. Les consonants
5. Les categories suprasegmentals

MORFOLOGIA

6. Morfologia: conceptes bàsics
7. La flexió nominal
8. La flexió dels pronoms personals. La forma dels pronoms febles
9. La flexió verbal
10. La derivació per sufixació. La derivació sense afixos derivatius
11. La prefixació
12. La composició

SINTAXI

13. Sintaxi: conceptes bàsics
14. El nom i el sintagma nominal
15. L'adjectiu i el sintagma adjectival
16. Els determinants
17. Els quantificadors nominals
18. Els pronoms personals i els pronoms febles *ho*, *en* i *hi*: naturalesa i funció
19. La preposició i el sintagma preposicional
20. L'adverbi i el sintagma adverbial
21. La predicació verbal
22. La predicació no verbal
23. Les oracions passives i les construccions amb subjecte indefinit (o impersonals)
24. El temps, l'aspecte i el mode. Les perífrasis verbals
25. Les conjuncions i els connectors parentètics. La coordinació
26. Les oracions subordinades substantives
27. Les oracions subordinades de relatiu
28. Les construccions comparatives, les superlatives i les consecutives ponderatives
29. Les construccions causals, les finals i les il·latives
30. Les construccions condicionals i les concessives
31. Les expressions temporals i les aspectuals
32. Les construccions de participi i les de gerundi
33. L'oració declarativa. Ordre bàsic i construccions marcades
34. Les oracions interrogatives, les exclamatives i les imperatives. El vocatiu i la interjecció
35. La negació

Índex analític

Índex general

Mostra representativa d'algunes novetats

Tot seguit s'apunten esquemàticament algunes de les novetats més destacables de la Gramàtica amb finalitat informativa. L'exposició és forçosament abreujada i fragmentària (hi manca la part de cada qüestió que no és pròpiament una novetat respecte a la Gramàtica de Fabra o el DIEC) i no pot reproduir fidelment amb tots els matisos el text de la Gramàtica, al qual cal recórrer en darrera instància.

— **Formes verbals restringides a certs parlars.** En els paradigmes verbals s'inclouen, com a variants territorials, formes verbals que tenen arrelament en alguna de les grans varietats geogràfiques, per exemple:

- a) Formes pures en valencià i baleàric de verbs de la conjugació III com ara *engolir*, *renyir*, *teixir*, *tenyir* i *vestir* (*engul*, *riny*, *tix*, *tiny*, *vist* [valencià] / *vest* [baleàric] [= *engoleix*, *renyeix*, *teixeix*, *tenyeix*, *vesteix*]; § 9.7.2.5)
- b) Formes velaritzades de certs verbs de la conjugació II en valencià (*òmplic*/*òbric* [= *ompló*/*obro*]) o en valencià i baleàric (*òmpliga*/*òbriga*, *òmpligues*/*òbrigues* [= *ompli*/*obri*, *omplis*/*obris*]) (§ 9.6.1.1a)

— **Combinacions binàries amb el pronom feble de tercera persona singular de datiu.** Les combinacions del pronom de tercera persona singular de datiu amb els pronoms d'acusatiu de tercera persona o amb *en* i *ho* tenen solucions diferents (§§ 8.4.3.3a-c):

- a) la combinació d'un pronom d'acusatiu amb la variant de datiu *li*, pròpia de la major part del valencià i la combinació amb la variant de datiu *hi*, pròpia de la resta de l'àmbit lingüístic. Totes dues solucions, que es presenten en el quadre següent, són igualment acceptables en tots els registres en els parlars respectius:

Pronom d'acusatiu	Pronom de datiu	
	Variant <i>li</i> [valencià]	Variant <i>hi</i> [major part del domini lingüístic]
<i>el</i>	Li'l pren	L'hi pren
<i>la</i>	Li la pren	La hi pren
<i>els</i>	Li'ls pren	Els hi pren
<i>les</i>	Li les pren	Les hi pren

b) També presenten dues solucions paral·leles les combinacions del pronom de tercera persona singular de datiu amb *en* o *ho*. Totes dues són acceptables, encara que la variant amb *li* és més habitual en els registres formals:

Pronom no datiu	Pronom de datiu	
	Variant <i>li</i> [valencià]	Variant <i>hi</i> [major part del domini lingüístic]
<i>en</i>	Li'n pren	N'hi pren
<i>ho</i>	Li ho pren	L'hi pren

— **El complement directe preposicional.** El fet que es pugui confondre amb el subjecte afavoreix la preposició. Es detallen o s'hi incorporen casos com els següents:

- quan el complement directe és animat i pronominal o amb trets pronominals (*No he vist (a) ningú; A qui ha vist la mare?; Mira a qui crida!; El teu nebot, a qui adores, t'odia; Aquell a qui vol ets tu; Sorprendrà a molts / més d'un / uns quants*; §§ 19.3.2.2-3)
- quan no és postverbal perquè està dislocat o focalitzat (*Al nen el durà el veí; Al nen, durà el veí*; § 19.3.2.4a) o anteposat estilísticament (*A cada proclama seguia un esclat d'eufòria*; § 19.3.2.4c) o bé perquè es posposa a un complement de règim d'estructura complexa (*Va voler convèncer d'acceptar aquell tracte al seu germà*; § 19.3.2.4d)
- quan és contigu a un subjecte postverbal i tots dos compareixen en una comparativa en què se silencia el verb i en alguns casos també el subjecte (*L'aconsella com un pare al seu fill; L'aconsella igual que a un fill*; § 19.3.2.6)
- per simetria amb un complement precedent amb *a* (*Us esperen a tu i al teu fill; A qui esperen és al teu fill*; —*A qui esperen? —Al teu fill*; § 19.3.2.5)

— **L'ús de les preposicions *per* i *per a*.** La llengua oral i espontània presenta usos diferenciats segons el parlar: el valencià, el tortosí i el nord-occidental més ponentí distingeixen *per* i *per a*, i la resta de parlars usen *per*. La llengua formal manté la distinció entre *per* i *per a*, però les dues s'accepten indistintament i en tots els registres segons el parlar en certs casos:

- davant sintagma nominal si indica orientació o intenció (*Estudia per / per a metge*; § 19.3.5.4a) o opinió o punt de vista (*Per / Per a tu, permetre'ls-ho seria un escàndol; Per / Per a l'Església el matrimoni és un sacrament*; § 19.3.5.4c) o quan forma part d'un adjunt concessiu (*Per / Per a l'edat que té, es conserva molt bé*; § 30.3.4b)
- en les formes lexicalitzades *no haver-n'hi per / per a tant* i *no donar per / per a gaire* (§ 19.3.5.4a) i l'expressió temporal *per / per a sempre* (§ 19.3.5.4b)
- en construccions finals d'infinitiu (*Ho fa per / per a viure; Serveix per a / per tallar; Ja som prou gent per / per a pintar la tanca*; §§ 29.3.3 i 17.3.1b)

— **Alternança de preposicions àtones davant una subordinada substantiva d'infinitiu.** Les preposicions *a* i *de* no varien davant una subordinada substantiva d'infinitiu dependent d'un verb o una altra categoria, mentre que *en* i *amb* se substitueixen per aquelles, solució preferible en els registres formals, o es mantenen:

- a) *en/a* en el règim de verbs com *basar(-se)*, *complaure's*, *entossudir-se*, *exercitar-se*, *consistir*, *interessar-se* [també amb *per*], *invertir*, *vacil·lar*, *engrescar-se* o *capficar-se* (*Es complau a/en mortificar-te*; § 26.5.2.1)
- b) *en/a/de* en el complement de noms com *interès*, *desinterès*, *insistència*, *confiança* o *dificultat* o de predicats com *confiar*, *somiar* [tots dos també sense preposició], *ser el primer/segon...* o *ser l'únic* (*Té interès a/de/en ser-hi*; *Confia a/de/en/Ø poder comptar amb tu*; § 26.5.2.2)
- c) *amb/a/de* en el règim de predicats com *conformar-se*, *comptar* [també sense preposició], *avenir-se*, *estar d'acord*, *ser compatible* o *trobar-se* (*Compto amb/a/de/Ø ser-hi*) i en adjunts del predicat de verbs com *amençar* (*L'amença amb/de denunciar-lo*). Es manté *amb* en tots els registres en predicats simètrics del tipus *tenir relació i tenir a veure* (*La feina té a veure amb restaurar quadres*) (§ 26.5.2.3)

— **Usos dels verbs *ser* i *estar*.** En general, demanen *ser* les copulatives d'identificació (*L'Alba és la cap/aquella d'allà*) i les de caracterització (que adscriuen una propietat no circumstancial: *El pare és ros/de Maó*), i *estar* les que atribueixen propietats resultants d'un canvi d'estat (*El pare està trist/cansat*) (§ 22.3). Les principals novetats són:

- a) l'alternança entre *ser* i *estar* amb adjectius que indiquen estat civil o laboral (*solter*, *jubilat*) o condició física (*cec*, *coix*, *viu*) segons si expressen la característica o subratllen un canvi (*La veïna és soltera i ja està jubilada*; § 22.3.1.2c)
- b) l'alternança entre *ser* i *estar* segons si l'adjectiu s'interpreta com una mera descripció o com un resultat, si bé afavoreix *estar* la presència d'adverbs aspectuals com *encara* o *ja* (*L'aigua encara/ja està freda*) o adjectius intercanviables per participis com *brut* (cf. *embrutat*) (*El drap està brut*) (§ 22.3.1.3b)
- c) l'ús de *estar* amb sintagmes preposicionals que expressen estat o situació fruit d'un canvi o procés (*L'acte està a punt de començar*, *El disc fa poc que està a la venda*; § 22.3.1.1c), localitzacions figurades (*Estem en les vostres mans*; § 22.3.2.3)
- d) la possibilitat d'usar *estar* en lloc de *ser* en construccions pròximes a les passives amb participis de verbs com *determinar*, que també accepten *venir* (*L'ordre està/ve determinat per l'edat*; § 23.2.2a)

— **Construccions d'infinitiu d'un verb transitiu pronominal encapçalades amb *per/ per a* que modifiquen un nom.** En les construccions d'infinitiu encapçalades amb *per/ per a* que modifiquen un nom i tenen un sentit de finalitat o destinació, quan l'infinitiu és un verb transitiu pronominal conserva el pronom reflexiu inherent si el subjecte implícit de l'infinitiu és conegut pels interlocutors (*A la cuina tens menjar per/ per a emportar-te*), i també el conserva si el subjecte de l'infinitiu s'interpreta com a indefinit o ar-

bitrari (*A la cantonada hi ha un lloc de menjar per / per a emportar-se*), tot i que llavors pot suprimir-se (*A la cantonada hi ha un lloc de menjar per / per a emportar*) (§ 23.2.3d).

— **Duplicació aparent del relatiu per un clíctic pronominal.** Tot i concórrer un relatiu i un pronom feble, la duplicació és aparent quan el pronom feble no té funció sintàctica en la relativa o fa una funció diferent de la del relatiu en casos com els següents:

- si el pronom feble està lexicalitzat (*És d'aquí, d'on se'n va l'oli; Si no et fa res m'assec allà, on m'hi veuré més per a llegir*) o és *hi* que fa inacusatiu un verb intransitiu (*A la fàbrica només hi treballaven dones*) (§ 27.7.3a)
- si és *en* quan representa el complement de totalitat d'una construcció partitiva, la qual és complement directe o subjecte postverbal (*El banc tenia tres sucursals, de les quals ja n'ha tancat dues / només en queda una*); § 27.7.3c) i en construccions coordinades com *Amb el pa que tens i més que {en duc / n'hi ha aquí} ja en tindrem prou* (§ 27.7.3d)
- si el pronom feble pertany a un adjunt de la relativa (*Volen una còpia del missatge que va esborrar {sense llegir-lo / quan el va rebre}*; § 27.7.3e)

— **Les subordinades de relatiu amb el verb en infinitiu.** Són possibles en certs casos:

- en oracions en què el subjecte implícit de l'infinitiu coincideix semànticament amb el de l'oració de la qual depèn i el relatiu no fa de subjecte o complement directe de l'infinitiu (*Buscava algú amb qui refer la seva vida; Han vist un lloc on acampar*)
- en enunciats no oracionals com ara títols o advertiments, en què el subjecte de l'infinitiu té una interpretació indefinida o arbitrària (*Establiments on allotjar-se*)
- en oracions de relatiu sense antecedent que es troben principalment en oracions negatives amb *tenir* o *haver-hi* (*No tenen de què parlar; No hi ha per on agafar-ho*)

En els registres formals són més habituals altres solucions, com les construccions d'infinitiu amb *per* o *per a* (*Han vist un lloc per / per a acampar*) o les oracions de relatiu amb subjuntiu sovint acompanyades d'un verb modal (*No tenen res de què puguin parlar*) (§ 27.8).

— **Ús de *com a* en comparatives hiperbòliques.** D'acord amb l'ús habitual de cada parlar, és acceptable l'ús de *com* o *com a* en les comparatives hiperbòliques o prototípiques en què el segon terme de la comparació és un sintagma nominal sense determinant ni quantificador o un sintagma adjectival (*Va obrir uns ulls com / com a plats; Lluitaven com / com a llops; Aquella gent cridaven com / com a bojos*; §§ 19.4.4.3 i 28.6.1).

— **La construcció amb *en/al* seguits d'infinitiu.**

- Al costat de la construcció de la preposició *en* seguida d'infinitiu amb valor temporal de seqüenciació (*En entrar ell, tots s'han alçat*), a la qual s'ha donat preferència en els registres formals, hi ha també la construcció amb *al* seguida d'infinitiu (*A l'entrar ell, tots*

s'han alçat), que en la llengua antiga tenia valor duratiu, el qual s'ha conservat en parlars valencians (*Al discutir la qüestió, alguns perderen els nervis*) (§ 31.4.2.1f).

- b) La construcció temporal de seqüenciació ha pres en la llengua moderna un valor causal que s'ha generalitzat en els parlars que no conserven la distinció tradicional entre la construcció temporal amb *en* i amb *al* (*En llegir les teves cartes, li passen tots els mals*; § 29.2.5a). També en aquest cas la llengua formal ha donat preferència a *en*.

— **Les construccions causals amb *degut* i *donat*.** Els participis *degut* i *donat*, semblantment a d'altres com *atès* o *vist*, s'han lexicalitzat i formen construccions causals:

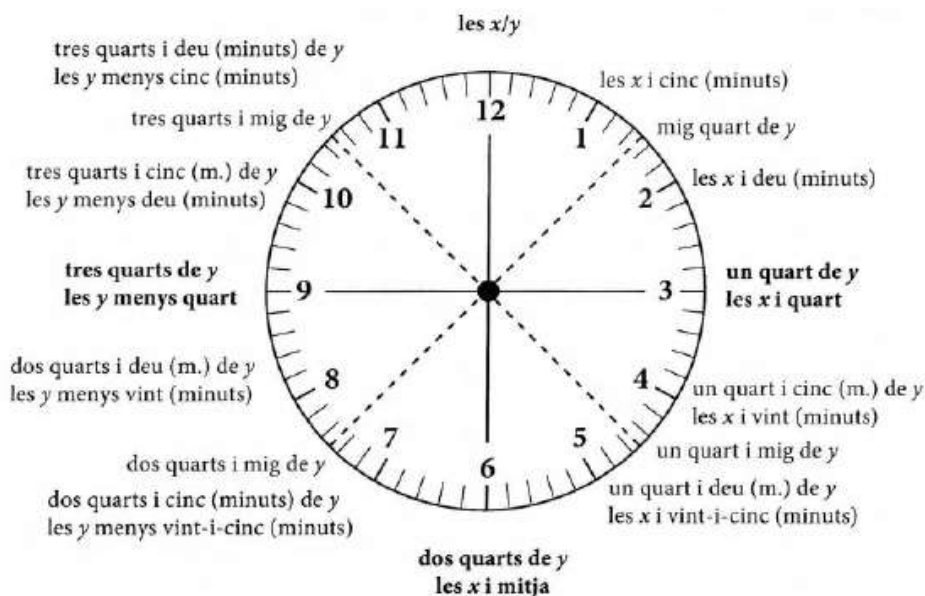
- a) *degut*, que pot seleccionar un complement encapçalat per *a* i concordar en gènere i nombre amb el subjecte (*La seva enemistat és deguda a uns deutes de joc*), ha donat lloc a l'expressió causal *degut a* seguit d'un sintagma nominal o una oració finita precedida per *el fet* (*No ve degut al mal temps*; *Degut al fet que ara mateix no hi ha prou personal, hem hagut de deixar de servir les comandes menys urgents*) (§§ 19.9.3.3c i 29.2.5d)
- b) *donat* forma una construcció causal seguit d'un sintagma nominal o una oració finita (*Donada la força amb què baixava l'aigua, van preferir no travessar la riera*; *Donat que tothom hi està a favor, s'aprova la moció*; § 29.2.5c)

— **El connector concessiu *no obstant*.** La construcció *no obstant* s'usa com a connector concessiu, si bé en els registres formals és més habitual amb *això* anteposat o posposat (*Sabia que no hi tenia res a fer i, no obstant, hi insistia*; § 30.3.3g).

— **L'expressió de les fraccions horàries.** Hi ha dos sistemes diferents per a expressar les fraccions horàries segons els parlars, a més de l'internacional:

- a) al Principat, es compta per quarts l'hora en curs a mesura que es va completant, fet que és específic de la llengua catalana (sistema de campanar: *un/dos/tres quarts de vuit* [vuit = hora en curs]; § 31.2.5.1a)
- b) en valencià i baleàric, per a la primera mitja hora s'afegeix l'escreix respecte a l'hora ja completada i per a la segona mitja hora es resta el que falta per a completar l'hora en curs (el sistema de rellotge: *les set i quart/mitja* [set = hora ja completada]; *les vuit menys quart* [vuit = hora en curs]; § 31.2.5.1b)

- c) el sistema internacional, d'ús tècnic i especialitzat, afegeix a l'hora ja completada la fracció en minuts de l'hora en curs (*les set (i) quinze*; § 31.2.5.1)

- **L'elisió de *no* amb termes de polaritat negativa anteposats al verb.** L'anteposició al verb d'un quantificador negatiu (*cap*, *ningú*, *res*) basta per a donar valor negatiu a l'oració, elidir l'adverbi *no* (si bé en els registres formals és més habitual mantenir-lo) i legitimar un altre terme de polaritat negativa en posició postverbal (*Ningú (no) sap res*; *Cap d'ells (no) ve mai*; *Res (no) l'atura*); però és poc freqüent l'anteposició de *gens* o *mai*, i encara menys la de *gaire*. Aquest darrer només es pot usar anteposat si rep èmfasi contrastiu i va precedit de *no* (*No gaire bé, estic*; § 35.4.1.2b).

Barcelona, 3 de novembre de 2016